

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
Яковлевої Світлани Дмитрівни
на дисертацію Омельченко Марини Сергіївни
«Психологія професійної свідомості корекційного педагога»,
представленої на здобуття
наукового ступеня доктора психологічних наук
зі спеціальності 19.00.08 - спеціальна психологія**

На сучасному етапі розвитку інформаційного глобалізованого суспільства відбуваються зміни підходів до професійного розвитку фахівця. В умовах зростання потреби виконання поліфункціональної діяльності кожна людина має саморозвиватися й самовдосконалюватися, на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки, щоб бути конкурентоздатною та успішною. Ці тенденції, перш за все, порушили реформування системи освіти, оскільки саме педагоги є носіями змін - водночас і суб'єктами, і об'єктами реформаций.

Надзвичайно гостро постає питання навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами. Зміни відбулися не лише у законодавстві, а й у перегляді ставлення до змісту та організації освітньої діяльності. Впровадження інклюзивного навчання підсилило увагу до професійної підготовки майбутніх корекційних педагогів. Не лише професійна компетентність учителя, володіння освітніми методиками і технологіями є запорукою ефективності навчання дітей. Важливу роль відіграє й психологічний аспект професійної діяльності: формування професійного світогляду, рефлексії, системи цінностей тощо.

Отже, існує підвищений науковий інтерес до проблематики розвитку психологічних аспектів професіоналізації корекційного педагога, зокрема його професійної свідомості. Однак теоретичний аналіз літератури свідчить про те, що даному аспекту у спеціальній психології не приділяється належної уваги. По-перше, не сформовано єдині погляди щодо визначення методологічних основ становлення професійної свідомості; по-друге, не чітко

особистісно-компетентнісного. Втім, завдяки дослідницькій орієнтації на професіографічний, системно-діяльнісний, рефлексійний, компетентнісний та інший підходи до розгляду проблеми автору вдалося комплексно визначити та розкрити психологічну сутність досліджуваного феномену, обґрунтувати концепцію та основні положення дослідження. Важливим внеском у вирішення проблем розвитку професійної свідомості є те, що автором здійснено аналіз рівнів розвитку професійної свідомості у корекційних педагогів; показано вікову динаміку становлення професійної свідомості; виявлено зв'язок професійної свідомості із загальним професійним розвитком особистості.

Таким чином, з огляду на недостатньо розроблений контекст досліджуваної проблеми, Омельченко М.С. досить чітко і логічно визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, а також окреслено науково-прикладні завдання, які цілісно охоплюють змістово-функціональну семантику роботи. Задля досягнення поставлених завдань у роботі цілком доцільно використано низку теоретичних, емпіричних, статистичних та формувальних методів наукового пізнання, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. Дослідження здійснене на досить репрезентативній вибірці, а валідність обраних методів для реалізації завдань дослідження дозволили отримати важливі результати щодо особливостей розвитку професійної свідомості у корекційних педагогів, які мають незаперечне значення для теорії і практики спеціальної психології.

У структурному плані імпонує чітка побудова дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти заявленої проблематики; науковий апарат дисертації насичений необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором сутності проблеми розвитку професійної свідомості у психології та психологічних особливостей професійної свідомості корекційних педагогів.

Перші три розділи дослідження М.С. Омельченко справляють позитивне враження завдяки вдалому системному та комплексному аналізу наукових

джерел з проблеми розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, що розглядаються у контексті низки галузей психологічної науки: загальної психології, психології особистості, вікової психології, спеціальної психології та ін.. У даних розділах дисертації досить ґрунтовно представлено аналіз змісту, видів та проявів професійної свідомості. Визначено місце професійної свідомості у професійній діяльності людини та в структурі особистості фахівця. Наданий автором аналіз різних трактувань професійної свідомості висвітлює категоріальний аспект історико-наукових передумов і філософсько-методологічну базу психологічного вивчення професійної свідомості як фактору професійного становлення особистості. Узагальнення ретроспективної панорами історико-наукових трактувань професійної свідомості дозволив автору проаналізувати її сутність, розрізнити структурні елементи, напрями розвитку.

М.С. Омельченко теоретично обґрунтовано, що становлення професійної свідомості відбувається під впливом особистісних, соціальних і компетентніших факторів. На цьому тлі розроблено факторну модель професійної свідомості. Також вдало модифіковано структуру професійної свідомості, що у подальшому дозволило обґрунтувати загальний конструкт - психологію професійної свідомості фахівця.

Слід також відзначити переконливу позицію автора дослідження при визначенні критеріїв, параметрів та статистичних показників емпіричного дослідження: оцінку рівня розвитку професійної свідомості, професійної компетентності, типізацію за професійно-особистісними якостями. Багатоаспектність процесу розвитку професійної свідомості суттєво ускладнювала вибір методів вивчення цього феномену. Проте, це завдання дослідження Марина Сергіївна успішно виконала. Отримані результати проведеної багатоступінчастої обробки даних дозволяють не тільки оцінити доцільність використання на практиці запропонованих методів, але і в достатньо повній мірі охарактеризувати можливості і обмеження їх застосування при роботі з різними групами респондентів.

Значною практичною цінністю представленої роботи є емпіричне дослідження, що побудоване за чіткими принципами експерименталізму й насичене достатнім методичним інструментарієм для пізнання психологічних особливостей професійної свідомості корекційних педагогів. Аналіз емпіричного матеріалу, здійснений у четвертому розділі дисертації дозволив дійти наступних висновків: показники рівнів професійної компетентності в групі студентів є значно завищеними, тому що засновані на уявленнях щодо професійного Я-ідеального. Низькі результати у групах корекційних педагогів інклюзивних класів зумовлено специфікою відносно нового фаху й необхідністю оволодівати інноваційними технологіями вже під час практичної діяльності. Результати щодо особливостей професійної компетентності від респондентів групи корекційних педагогів спеціальних навчальних закладів шкіл продемонстрували тенденцію вдосконалення професійної компетентності й констатували певне зниження спрямованості на професійний розвиток, що може свідчити про явище професійного вигорання, поширене серед фахівців після п'яти років стажу. Разом з тим, було експериментально доведено, що якісне становлення професійної свідомості корекційного педагога відзначається особистісно-компетентнісною детермінацією, причому зумовленою в тому числі такими факторами як специфіка і стаж професійної діяльності фахівця, що складає підґрунтя його професійного розвитку в цілому.

Концептуальні засади та зміст розробленої на підґрунті особистісно-компетентнісного підходу системи розвитку професійної свідомості викладено у п'ятому розділі дослідження. Дисертанткою емпірично доведено, що зростання професійних показників корекційних педагогів суттєво залежать від стану особистісних та компетентнісних аспектів їх професійної діяльності, а також розвивальної роботи, яка проводиться за усіма напрямками структурних блоків професійної свідомості: когнітивним, рефлексивним, аксіологічним, мотиваційним, афективним. Якісні та кількісні результати формувального експерименту викладені логічно та ґрунтовно, що свідчить про

належний рівень психологічної та методичної культури здобувача. Достовірність прогресивних змін у результатах розвитку професійної свідомості корекційних педагогів-респондентів зафіксована на статистично значущому рівні.

Висновки логічно узагальнюють отримані результати експериментального дослідження проблеми розвитку професійної свідомості корекційних педагогів і відзначаються змістовністю, новизною та самостійністю. Загалом, висновки, сформульовані дисертанткою, свідчать про досягнення поставленої мети та про реалізацію завдань дисертаційної роботи, а також бачення можливих перспектив дослідження заявленої проблеми.

Результати^ дисертаційного дослідження мають достатню апробацію та повністю викладені у 51 науковій праці: 23 статті - у фахових виданнях з психології, затверджених МОН України; 3 - у закордонних виданнях; 3 - монографії (1 одноосібна), 2 навчально-методичних посібника (1 одноосібний).

Дисертаційна робота й автореферат оформлені відповідно до діючих нормативних вимог. Зміст автореферату ідентично відображає основні наукові положення дисертації. Позитивно в цілому оцінюючи дисертацію Омельченко Марини Сергіївни, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання.

1. В першому розділі дисертації автор зазначає, що процес становлення професійної свідомості відбувається під взаємозалежним впливом трьох чинників: особистісного, компетентнішого, соціального. При цьому перші два аспекти обґрунтовано як особистісно-компетентнісну детермінацію процесу розвитку професійної свідомості. Виникає питання, в якому ракурсі слід розглядати соціальну детермінацію?
2. Зважаючи на те, що професійна свідомість виступає у роботі як система уявлень, установок, цінностей, інтересів і почуттів, яка формується як наслідок взаємодії індивідуума з певною професійною галуззю, у

дослідженні бажано було б диференціювати особистісну та професійну свідомість корекційних педагогів, визначити їх взаємовплив.

3. В четвертому розділі зазначається, що студентам притаманні хибні очікування щодо змісту та перспектив професійної діяльності, що доволі часто не відповідає реаліям професійної дійсності. Саме цей факт лежить в основі того, що показники їх професійної свідомості виявляються завищеними. На нашу думку це твердження є дискусійним. Студенти старших курсів неодноразово проходять педагогічну практику і мають певний досвід роботи в обраній професійній галузі. Водночас результати, показані даною групою респондентів, можуть бути надто високими через прагнення показати себе «з кращої сторони», юнацьку необ'єктивність тощо.
4. У п'ятому розділі видається за доцільне дещо повніше охарактеризувати окремі складові системи розвитку професійної свідомості корекційних педагогів (рис. 5.1., 5.2.), що спростить сприйняття в цілому логічної наведеної технології.

Звичайно, висловлені зауваження не знижують наукову цінність та доказовість викладених в дисертації наукових результатів, вони носять дискусійний характер і, отже, не можуть вплинути на обґрунтовану вище загальну позитивну оцінку роботи. Вони скоріше спричинені складністю, багатоаспектністю й масштабністю проведеного дослідження.

Дисертаційна робота «Психологія професійної свідомості корекційного педагога» є самостійним, цілісним та завершеним науковим дослідженням, у якому поставлена і на належному рівні розв'язана актуальна для вітчизняної психологічної науки проблема. Робота відповідає вимогам п.п. 9,11 та 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника» (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її автор,

Омельченко Марина Сергіївна, заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 - спеціальна психологія.

Доктор психологічних наук,
завідувач кафедри, професор кафедри
спеціальної освіти ХДУ

ab Яковлева С.Д.

Підпис *Яковлева С.Д.*

підтверджую начальник ВК

03.03.

